

František Morkes

Netradiční pohled na feminizaci

Učitel matematiky, Vol. 6 (1998), No. 4, 238–240

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/151315>

Terms of use:

© Jednota českých matematiků a fyziků, 1998

Institute of Mathematics of the Czech Academy of Sciences provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This document has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://dml.cz>

NETRADIČNÍ POHLED NA FEMINIZACI

FRANTIŠEK MORKES

Učitelské povolání bylo původně, jako ostatně drtivá většina výdělečných povolání, povoláním mužským. Až v souvislosti se zavedením povinné osmileté školní docházky v roce 1869, která si vyžadovala zvýšení počtu učitelů, se v učitelském povolání výrazněji prosazují i ženy, pro které začínají být zřizovány i zvláštní ženské učitelské ústavy. Učitelské povolání se stává pro řadu žen přitažlivým nejen proto, že v něm vidí své poslání, ale i proto, že jako přesvědčené vlastenky spatřují ve svém pedagogickém působení v rámci rakousko-uherské monarchie osobní službu české vlasti a mateřskému jazyku. Po roce 1875, kdy novými platovými předpisy byly stanoveny platy učitelek ve stejné výši jako platy jejich mužských kolegů (do té doby byly platy učitelek ve výši 80% platu mužů), se stává učitelské povolání přitažlivým i po této stránce. O obdobném opatření se totiž v té době v ostatních oborech ještě ani teoreticky neuvažuje. Větší počty žen v učitelském povolání byly pochopitelně ovlivněny i některými speciálními odbornostmi. Ženy zprvu působily mnohem častěji jako industriální učitelky a učitelky dívčích ručních prací než jako učitelky literárních předmětů. Výrazně jejich doménou byla pěstounská místa v rozvíjejících se mateřských školách, ve vznikajícím školním stravování a ve značně široké sociální péči o chudé děti, která byla se školstvím koncem minulého století těsně svázána. V dívčích školách sice ženy–učitelky převažovaly, tvořily však pedagogický sbor s učiteli–muži, a to i v dívčích řádových školách, kde mužský element často zastupoval pouze katecheta jako učitel náboženství.

K masovému nástupu žen za učitelské katedry, které by bylo možno označil za skutečný počátek feminizace, došlo v letech první světové války. Tehdy nastupovaly ženy na místa učitelů odcházejících na frontu; na obecných školách dosáhl jejich počet do té doby nevídaných 40%. Základním problémem však nebylo to, že do škol naráz přišlo takové množství učitelek, ale spíše to, že plně kvalifikovaní učitelé byli nahrazováni nekvalifikovanými

učitelkami.

Od té doby se s různou intenzitou objevují v diskusích o školství i povzdechy nad skutečností, že mezi učiteli je příliš mnoho žen. A je to považováno za něco nepříliš vhodného a správného. Tady je ovšem zapotřebí připomenout, že v letech Rakousko-Uherska platil pro učitelky celibát, jehož vlastním smyslem nebyla diskriminace žen, nýbrž snaha oprostit ženu-učitelku od jiných, ji rozptylujících povinností. Celibát byl sice v roce 1917 zrušen, ale až do roku 1928 mohly využít volnosti k sňatku pouze učitelky po ukončené počáteční službě. Pokud tuto službu neměly ukončenu, musely žádat o povolení k sňatku okresní školní úřad. Je nesporné, že existuje nemalý okruh zaměstnání, která jsou pro ženy naprosto nevhodná pro svoji fyzickou, případně psychickou náročnost či pro závadnost pracovního prostředí. Nutně proto musí existovat i profese, které jsou pro ženy vhodnější, které jsou ženami vyhledávány a v nichž pak ženy nabývají i početní převahy. V České republice chodí do zaměstnání více než dva miliony žen. Znamená to, že téměř 45% všeho zaměstnaného obyvatelstva tvoří ženy. Jejich kumulace do určitých profesí, případně celých resortů pak vytváří to, čemu říkáme feminizace.

Školství přitom není nejvíce feminizovaným resortem, jak by se mohlo zdát, ale je až na čtvrtém místě za oblastí sociální péče, zdravotnictvím a peněžnictvím (podle posledního sčítání obyvatel pracovalo ve školství 72,4% žen). Zatímco však v řadě zaměstnání bývá vysoký počet žen považován nejen za jistou samozřejmost, ale často i za určitou výhodu, v případě škol tomu tak obvykle není. Také feminizace je nejčastěji kritizována právě ve školství.

Nepočítáme-li mateřské školy, v nichž muži prakticky zaměstnání nejsou a nikdo je tam také nepostrádá, je nejvíce žen zaměstnáno na základních školách. Skutečnost, že základních škol je ve školském systému nejvíce a že na nich tedy působí i nejvíce učitelů (a z nich nejvíce žen) pak nepochybně vytváří již zcela vžitou představu o mimořádně vysoké feminizaci celého školství.

Od padesátých let, odkdy jsou k dispozici přesné statistické údaje, podíl žen mezi učiteli výrazně stoupal. Zatímco počátkem padesátých let bylo mezi učiteli na základních školách necelých

56% žen, v devadesátých letech je to již více než 82%. Přitom situace na prvním stupni základních škol je výrazně odlišná od stupně druhého, kde učí jednotlivé předměty učitelé podle své aprobace. Více než devadesátiprocentní zastoupení učitelek na prvním stupni základních škol je již delší dobu stabilní a nedá se předpokládat podstatnější změna. I ti rodiče, kteří poukazují na přílišnou feminizaci našeho školství, považují tento stav za celkem přirozený a vyhovující. Jejich představa o vyšších počtech učitelů–mužů se týká až vyšších tříd základní školy, kde sehrává výraznou roli požadavek vyrovnaného pedagogického působení na děti v mimořádně citlivém věku 11–14 let.

Na zastoupení žen mezi učiteli základních škol mají velký vliv i konkrétní místní podmínky. A tak nejvyšší bylo v Praze, nejnižší v jižních Čechách.

U středních škol jsou jisté odlišnosti dané především jednotlivými typy škol. V případě gymnázií, které zaznamenaly od počátku šedesátých let významný kvantitativní rozvoj, přesahuje zastoupení žen již 60% (počátkem šedesátých let pouze necelých 44%). U středních odborných škol jsou pak značné odlišnosti podle jednotlivých typů škol. Ty školy, které jsou svým zaměřením či určitou tradicí spíše „dívčí“, mají oproti gymnáziím i podstatně větší zastoupení žen mezi učiteli. Jsou to především zdravotnické a rodinné školy a obchodní akademie. Naproti tomu na průmyslových školách se ustálil počet žen v pedagogických sborech okolo 40%. Bude nepochybně zajímavé sledovat, zda se vzájemný poměr mužů a žen v pedagogických sborech středních škol nějak změní v souvislosti se současnou optimalizací sítě škol a nakolik celou situaci ovlivní i současné zvýšení výukových úvazků, které zhoršilo pracovní podmínky právě a především ženám.

Za mnohem podstatnější než statisticky sčítat počty učitelek na našich školách bych považoval nutnost podívat se na jejich skutečné možnosti věnovat se školním povinnostem s plným zaujetím. Posoudit tedy i jejich časové možnosti, které jsou samozřejmě ovlivněny jak dostupností, tak i spolehlivostí a finanční náročností různých služeb, které by jim ten potřebný čas pomohly získat.